

TURİZM ENDÜSTRİSİNİN EKONOMİK ETKİLERİNİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ: ADANA'DA YEREL PAYDAŞLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

THE IMPACT OF TOURISM INDUSTRY'S ECONOMIC IMPACT ON REGIONAL DEVELOPMENT: A SURVEY ON LOCAL STAKEHOLDERS IN ADANA

Dr. Özgür KIZILDEMİR²

Prof. Dr. Mehmet SARIİŞİK³

ÖZ

Turizm endüstrisinin bölgeye ve ülkeye sağladığı ekonomik yararlar; araştırmacıların, yerel yönetimlerin ve diğer paydaşların son yıllarda dikkatini çekecek noktaya ulaştığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı Adana'daki turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınma açısından değerlendirilerek şehrin ekonomisindeki önemini ortaya koymaktır. Türkiye'nin ekonomik yapısında turizm endüstrisinin rolü araştırmayı önemli kılmaktadır. Araştırmanın veri toplama sürecinde anket yöntemi kullanılarak yerel paydaşlardan 453 adet veri elde edilmiştir. Araştırma sonucunda ise yerel paydaşların şehirdeki turizm faaliyetlerinin istihdam, döviz girdisi ve bölgeye yönelik yatırım artışı sağladığı düşüncesinde oldukları tespit edilerek turizmin ekonomik etkilerinden daha fazla yararlanabilmek adına şehrin yatırım ve bölgesel planlamalarının güncellenmesi için öneriler getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Turizmin Ekonomik Etkileri, Adana

JEL Sınıflandırması: R58, Z32, P25.

ABSTRACT

It is understood that the economic benefits provided by the tourism industry to the region and the country have reached the point of attention in recent years by researchers, local governments and other stakeholders. The aim of this research is to evaluate the tourism activities of Adana in terms of regional development and to demonstrate its importance in the economy of the city. It is important to investigate the role of the tourism industry in the economic structure of Turkey. In the data collection process of the research, 457 data were obtained from local stakeholders using the questionnaire method. As a result of the research, it was determined that local stakeholders think that the tourism activities in the city are contributing to employment, foreign exchange inflow and investment increase to the region and suggestions for updating the investment and regional plans of the city have been introduced in order to benefit more from the economic impacts of tourism.

Key words: Regional Development, Economic Impacts of Tourism, Adana

JEL Classification: R58, R32, P25.

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Mehmet SARIİŞİK tarafından yönetilen doktora tezinden üretilmiştir.

² Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü o.kizildemir@gmail.com

³ Sakarya Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Bölümü msariisik@sakarya.edu.tr

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren turizm, dünya ekonomisinde en hızlı gelişen ve genişleyen endüstrilerden biri olmayı başarmıştır (Çımat ve Bahar, 2003; UNWTO, 2014). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nün 2016 yılında yayınlanan raporuna göre, uluslararası seyahatlere katılan kişi sayısının 1 milyar 235 milyona ulaştığı, bu hareketler sonucunda 1 trilyon doların üzerinde bir gelir elde edildiği görülmektedir. Türkiye'nin turizm rakamlarına bakıldığında ise Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) verilerine göre, 2016 yılında bir önceki yıla göre % 30 azalarak 22.107.440 dolara gerilemiştir. Gelen turist sayısı bakımından 2015 yılında, 41.617.530 kişi iken 2016 yılında bu rakamın 31.365.330 kişiye düştüğü anlaşılmaktadır. Ortalama kişi başına harcama ise 2015 yılında 756 dolar iken, 2016 yılında bu rakam 705 dolara düşmüştür. Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) içerisindeki payına bakıldığında, 1980 yılında % 0,6 iken 2015 yılında % 6,2 ve 2016 yılında ise bu rakam % 2,6 rakamlarına gerilediği görülmektedir. 2016 yılında hem turizm gelirlerinin hem de turist sayısının ve ortalama kişi başı harcamalarının düşmesinin nedenlerini; Rusya krizi, ülkenin çeşitli bölgelerinde patlayan bombalar, IŞİD terör örgütü tehlikesi, PKK terörü ve yurtdışında Türkiye'ye yönelik oluşturulan olumsuz algı yönetimi olarak sıralamak mümkündür. Görüldüğü üzere turizmin ekonomik etkilerinin hem küresel hem de Türkiye açısından ne kadar önemli bir yere sahip olduğu rakamlarla da görülmektedir. Bu araştırma, Adana destinasyonun turizm endüstrisinin ekonomik etkilerinin bölgesel kalkınmadaki rolünü inceleme şeklinde başlayıp yerel paydaşlara bir takım sorular sorularak veriler elde edilecek ve bu veriler uygun yöntemlerle analiz edilecektir. Ayrıca Adana'daki turizm endüstrisinin ekonomik etkilerinin bölgesel kalkınma açısından değerlendirilmesini analiz etmeye yönelik olan bu çalışmada, literatür ve araştırma yöntemi hakkında detaylı bilgiler anlatılmaya çalışılmıştır.

2. TURİZMİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda turizm ekonomik büyümenin ve gelişmenin en önemli kaynaklarından biri olarak görülmektedir (Jayawardena and Ramajeasing, 2003: 269; Kim, Chen ve Jang, 2006: 27). Bu bağlamda turizm, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sürdürebilmek, ihtiyaç duyulan döviz sağlama, ülkede üretim çeşitliliğini arttırmak ve özellikle istihdam imkânları yaratmak anlamında oldukça önemli bir rolünün olduğu söylenebilir.

Bölgesel kalkınma açısından da gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal birlikteliklerini sağlamak için bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak amacıyla bölgesel kalkınma politikalarında turizmi bir araç olarak kullandıkları görülmektedir (Loutfi vd., 2000). Bu bağlamda konunun daha iyi anlaşılabilirliği açısından bölgesel kalkınma kavramının açıklanması önemlidir. Bölgesel kalkınma, bölgenin kendine ait tüm kaynaklarının harekete geçirilmesini, girişimciliğin teşvik edilmesini, bölgenin istihdam, gelir gibi ekonomik göstergelerinin düzeyinin artırılmasını ve yaşam standartlarının iyileştirilmesinin yanı sıra sosyo-ekonomik yapının da gelişmesini ifade etmektedir (Erdem, 2001: 59; Nel, 2001: 1004; Puljiz, 2003:31; Durgun, 2006: 42; Açıkbaş vd., 2009:908). Özellikle ikinci dünya savaşından sonra gelişmekte olan ülkelerin bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesini hedefleyen politikalarında bölgesel kalkınma kavramını kullandıkları görülmektedir.

Yukarıda da anlatıldığı üzere turizmin ekonomik etkileri bölgesel kalkınma açısından özellikle gelişmekte olan ülkelere katkı sağlayan önemli bir faktördür. Bu bilgiler ışığında turizmin ekonomik etkileri hem olumlu hem de olumsuz olabilmektedir. Literatürde turizmin olumlu ekonomik etkileri genellikle; turizmin ödemeler dengesi üzerindeki etkisi, turizmin gelir yaratıcı etkisi, turizmin istihdam etkisi, turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi, turizmin diğer sektörler üzerinde yarattığı etkiler ve son olarak ise turizmin alt ve üst yapının geliştirilmesine etkisi olarak görülmektedir. Turizmin olumsuz ekonomik etkileri ise sırasıyla; turizmin enflasyon üzerindeki etkisi, turizmin yabancı sermaye etkisi, turizmin ithalat etkisi, turizmin mevsimsellik etkisi ve turizmin fırsat maliyeti etkisidir (Seetanah, 2011: 293-294; İnançlı, Ekici ve Babacan, 2012: 1). Aşağıdaki tablolar da turizmin ekonomiye olan yansımalarını göstermeye yöneliktir.

Tablo 1, Türkiye'nin 2004 ve 2016 yılları itibarıyla turizm gelirlerini, turizm gelirlerinin GSMH'ya oranını ve yine turizm gelirlerinin ihracata oranını göstermektedir. Tablo 1'e göre Türkiye'nin turizm gelirleri 2004 yılında yaklaşık 17 milyar dolar iken bu rakam 2015 yılında 31.4 milyara kadar ulaştığı ve genellikle artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2016 yılında ise Türkiye'nin Rusya ile kriz yaşaması ve terör örgütlerince düzenlenen patlamalar neticesinde hem turizm gelirleri hem de ihracata olan olumlu etkisinde düşüş gerçekleştiği tablo 1'den anlaşılmaktadır. Turizm gelirlerinin GSMH'ya oranlamasına bakıldığında, en yüksek olduğu yıl 2015 en düşük olduğu yıl ise 2016 yılı olduğu söylenebilir. Türkiye'nin GSMH'nda ortalama % 4 oranında bir katkısı olan turizm gelirlerinin oranı düşük gibi gözükse de aslında Türkiye'nin ekonomik olarak güçlü bir ülke olduğunu da göstergesidir. Yine Tablo 1'e bakıldığında turizm gelirlerinin ihracata olan oranı ortalama yaklaşık ortalama % 21 oranla bir katkı sağladığı ve bu katkının tek başına turizmden olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin ihracattaki payında çok önemli bir faktör olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 1. Türkiye'nin Turizm Geliri ve Ekonomiye Yansımaları

Yıllar	Turizm Geliri(1000 \$)	Turizm Geliri/GSMH(%)	Turizm Geliri/İhracat(%)
2004	17 076 606	4,4	25,2
2005	20 322 112	4,2	24,7
2006	18 593 951	3,5	19,7
2007	20 942 500	3,2	17,3
2008	25 415 067	3,4	16,6
2009	25 064 482	4,1	20,8
2010	24 930 997	3,4	18,3
2011	28 115 692	3,6	20,8
2012	29 007 003	3,7	19,2
2013	32 308 991	4,2	21,2
2014	34 305 903	4,3	21,8
2015	31 464 777	6,2	21,9
2016	22 107 400	2,6	15,5

Kaynak: TURSAB, <http://www.tursab.org.tr> Erişim tarihi: 08.03.2017.

Tablo 2. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapatma Payı (2000-2016)

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (DTA) (Milyon \$)	Turizm Gelirleri (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin DTA Kapatma Payı %
2000	26.727	9.990	37,38
2001	10.064	13.450	133,63
2002	15.494	15.214	98,19
2003	22.086	16.302	73,81
2004	34.372	20.262	58,95
2005	43.297	24.124	55,72
2006	54.041	23.148	42,83
2007	62.790	27.214	43,34
2008	69.936	30.979	44,30
2009	38.785	32.006	82,52
2010	71.661	33.027	46,09
2011	105.934	36.151	34,13
2012	84.066	36.776	43,75
2013	99.858	32.308	32,35
2014	84.508	34.305	40,59
2015	63.268	31.464	49,73
2016	55.995	22.107	39,48

Kaynak:http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/dis-ticaret-aciklarini-kapatmada-payi_916.html
Erişim Tarihi: 09.03.2017

Daha önce belirtildiği üzere gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için dış ticaret açıklarını kapatma payı anlamında özellikle turizm endüstrisi oldukça kritik bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle turizm faaliyetlerinde ihracat etkisi sağlanan ülkelerin ödemeler dengesi üzerinde pozitif etkiler bırakmaktadır (Kozak vd, 2001). Bu bağlamda Tablo 2, Türkiye'nin turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapatmadaki paylarını vermektedir. Bu duruma göre turizm gelirleri dış ticaret açığını kapatmada genel olarak yaklaşık % 40'ların aşağısına düşmediği görülmektedir. Tablo 2'ye göre en yüksek olarak 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla % 133 ve % 98 olarak görülmektedir. En düşük katkının ise % 32 ile 2013 yılında olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3 ise Türkiye'de turizmde doğrudan ve dolaylı istihdam edilen kişi sayılarını göstermektedir. Tablo 3'e göre doğrudan istihdamın 2005 yılından itibaren genel olarak artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Ayrıca Türkiye'de 2015 yılında toplam olarak 27.3 milyon kişi istihdam edildiği düşünüldüğünde, turizm endüstrisinin toplam istihdama % 8 oranında direkt olarak katkısı bulunmaktadır. Turizm endüstrisinin 54 sektör ile bağlantılı olduğu düşünüldüğünde dolaylı ve uyarılmış istihdam sayılarını da yüksek oranda etkilediği söylenebilir. Ancak her ne kadar turizmde doğrudan ve dolaylı olarak istihdam edilen kişi sayısı konusunda bazı rakamlar olsa da, turizmin oluşturduğu istihdam hacminin rakamsal olarak kesin ve net olarak belirtmenin zor olduğunu aktarmıştır (Boz, 2006; Şit, 2016).

Tablo 3. Türkiye’de Turizm Sektöründe İstihdam (Bin Kişi)

Yıllar	Doğrudan İstihdam	Dolaylı İstihdam	Dolaylı+ Doğrudan İstihdam(1)	Türkiye’de Toplam İstihdam	Pay 1/2
2005	474	1.260	1.734	22.046	7,86
2006	478	1.199	1.687	20.954	8,05
2007	435	1.252	1.688	21.189	7,97
2008	458	1.283	1.742	21.194	8,22
2009	451	1.373	1.825	21.277	8,58
2010	458	1.152	1.609	22.594	7,12
2011	487	1.367	1.855	24.110	7,69
2012	507	1.308	1.815	23.937	7,58
2013	531	1.450	1.981	24.602	8,05
2014	580	1.550	2.130	25.933	8,21
2015	614	1.596	2.210	27.341	8,08

Kaynak: Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC).

3. ADANA EKONOMİSİNDE TURİZMİN YERİ

Turizmin ekonomik etkilerine Türkiye bazında bakıldıktan sonra çalışmanın yapıldığı destinasyon olan Adana'nın genel ekonomik yapısı ve turizm rakamları aşağıda gösterilmektedir. Bu bağlamda tablo 4, Adana'nın GSYİH'nin sektörlere göre dağılımını göstermektedir. 2010 yılından 2014 yılına kadar üç sektörde yükselme eğiliminde olduğu anlaşılmakla beraber aralarında en fazla katkıyı hep hizmetler sektörünün yaptığını söylemek mümkündür. 2004 yılında 11,6 milyar olan GSYİH 2014 yılında yaklaşık 36,9 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir.

Tablo 4. Adana Gayrisafi Yurtiçi Hasılası Sektörlere Göre 2010-2014 (Bin TL)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam(*)
2010	3 278 633	5 662 295	12 441 677	21 382 605
2011	3 324 944	7 245 604	14 396 864	24 967 412
2012	3 571 976	8 449 445	16 594 988	28 616 409
2013	3 717 380	10 116 084	18 537 190	32 370 654
2014	4 029 825	11 955 086	20 996 557	36 981 468

Kaynak: TÜİK, 2016.

*Vergi-sübvansiyon dâhil edilmemiştir.

İl bazında verilerin en son 2013 yılında yayınlanmasından sonra Adana'nın da içerisinde bulunduğu TR62(Adana ve Mersin) Bölgesi olarak verilere ulaşılabilir. Tablo 5 Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Bölgesi'nde istihdamın sektörel dağılımını göstermektedir. Genel olarak toplam istihdam 2013 yılından 2016 yılına kadar olan zamanda artma eğilimindedir. 2014 yılında tarım sektöründe, 2016 yılında ise sanayi sektöründe düşüşler olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre 2016 yılında, TR62 Bölgesi'nde tarımın payının % 23,6, sanayinin payının % 22,4 ve hizmetlerin payının da % 53,8 olduğu anlaşılmaktadır. TR62 Bölgesinin toplam istihdamının yaklaşık 1,3 milyona ulaştığı anlaşılmaktadır. Bölge Türkiye'ye göre daha çok hizmetler sektörü ağırlıklı bir işgücüne sahiptir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016). Metropol şehirlerden oluşan TR10 İstanbul, TR51 Ankara ve TR31 İzmir Düzey 2 bölgeleri ile Bölgesel Gelişme

Ulusal Stratejisi'nde potansiyel metropol bölge olarak tanımlanan TR62 Çukurova Bölgesi kıyaslandığında TR62 bölgesi, ekonomisi içinde tarımın oranının çok yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 5. TR62(Adana ve Mersin) Bölgesi İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+, Bin, %)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
2013	285 (%23,7)	280 (%23,3)	639 (%53,1)	1.203 (%100)
2014	263 (%21,1)	297 (%23,8)	688 (%55,2)	1.247 (%100)
2015	277 (%21,3)	313 (%24,1)	709 (%54,6)	1.299 (%100)
2016	309 (%23,6)	294 (%22,4)	705 (%53,8)	1.308 (%100)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2016.

Adana'nın genel ekonomik yapısının incelenmesinin ardından şehrin turizm arz ve talebinin incelenmesi bölgesel kalkınmaya etkisinin belirlenebilmesi için önem taşımaktadır. Bu bağlamda Tablo 6 Adana'daki mevcut turizm belgeli tesisleri ve yatak sayısını göstermektedir. Adana'da turizm belgeli 6 adet beş yıldız, 16 adet dört yıldız, 14 adet üç yıldız konaklama tesisi bulunduğu anlaşılmaktadır. İl'deki en fazla konaklama tesisi (16) ve yatak sayısı (2557) dört yıldızlı otellerde olduğu görülmektedir. 2016 yılı itibariyle toplamda 48 adet turizm belgeli tesis ve 7.255 yatak kapasitesi olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Adana Turizm Belgeli Tesis ve Yatak Sayısı (2016)

Sınıfı	Sayısı	Yatak Sayısı
5 yıldızlı Otel	6	2.350
4 yıldızlı Otel	16	2.557
3 yıldızlı Otel	14	1.559
2 yıldızlı Otel	4	331
Motel	4	250
Butik Otel	1	60
Müstakil Otel	1	56
Özel Belgeli Otel	2	92
Toplam	48	7.255

Kaynak: Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016.

Tablo 7'ye göre en fazla belediye belgeli konaklama tesisi sayıları sırasıyla; Seyhan 29 adet, Yumurtalık 19 adet ve Karataş 12 adet olarak görülmektedir. En çok oda sayısı (777) ve en çok yatak sayısının (1.321) Seyhan'da olduğu anlaşılmaktadır. Adana'nın toplam belediye belgeli yatak sayısı ise 3.517'dir. Tablo 6'da turizm belgeli konaklama tesisi yatak sayısı 7.255 Tablo 7'de belediye belgeli konaklama tesisi yatak sayısı 3.517 olduğundan toplamda İl genelinde 10.772 adet yatak sayısı mevcuttur.

Tablo 7. Adana'nın İlçelere Göre Belediye Belgeli Konaklama Tesis, Oda ve Yatak Sayıları

İlçe	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Aladağ	2	28	64
Ceyhan	4	99	188
Çukurova	0	0	0
Feke	0	0	0
İmamoğlu	0	0	0
Karaisalı	0	0	0
Karataş	12	216	422
Kozan	1	12	13
Saimbeyli	2	20	40
Sarıçam	0	0	0
Seyhan	29	777	1.321
Tufanbeyli	2	46	86
Yumurtalık	19	377	1.149
Pozantı	3	40	74
Yüreğir	1	83	160
Toplam	75	1.698	3.517

Kaynak: Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016.

Tablo 8'e göre Adana'da 122 adet A grubu seyahat acentesinin olduğu ve bu acentelerin 39'unun Türkiye'de çeşitli bölgelerde faaliyet gösteren acentelerin şubeleri olduğu bilinmektedir. Ayrıca C grubu olarak faaliyet gösteren acentelerin sayısının da 7 adet olduğu görülmektedir. Tablo 8'e bakıldığında Adana'da faaliyet gösteren seyahat acentelerinin toplam sayısı 2016 yılı verilerine göre 129 adettir.

Tablo 8. Adana Seyahat Acenteleri Sayıları

Acenta Grubu	Sayısı
A Grubu Seyahat Acentaları (MERKEZ)	83
A Grubu Seyahat Acentaları (ŞUBE)	39
C Grubu Seyahat Acentaları	7
Toplam	129

Kaynak: Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016.

Yukarıda ki tablo 6, tablo 7 ve tablo 8 Adana'nın mevcut turizm işletmelerinin istatistiklerini göstermektedir. Ayrıca turistik arz kaynaklarına bakıldığında turistik çekicilik yaratabilecek turistik kaynaklarının olduğunu söylemek mümkündür. Deniz, kum ve güneş turizmüne uygun sahilleri, sağlık turizmüne elverişli uzmanlaşmış hastaneleri, tarihi ve kültürel yapıları (mutfak kültürü, köprüleri, antik kentleri, cami ve kiliseleri) ve içerisinde önemli eserler bulunan müzeleri ile kültür, inanç, sağlık ve gastronomi açısından oldukça zengin turizm çeşitliliğine sahiptir (Adana İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, 2016: 148- 161; Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016; Adana Turizm Master Planı, 2016: 67-74; Doğa Turizmi Master Planı Taslağı, 19-27).

Adana'nın turizm arzının incelenmesinden sonra turizmin bölgesel kalkınmaya etkisinin belirlenebilmesi adına turizm talebi de önemli bir faktördür. Bu bağlamda tablo

9 Belediye belgeli konaklama tesislerinde konaklayanları göstermektedir. Tablo 9'a göre 2015 yılına kadar yerli kişi sayısı yükselme eğiliminde 2015 yılında yerli konaklayanların sayısında yaklaşık yarı yarıya bir önemli düşüş olduğu görülmektedir. Yabancı konaklayanların sayısında ise genel olarak 2014 yılı hariç bir artış eğilimi olduğu anlaşılmaktadır. Belediye belgeli tesislerde konaklama yapan toplam kişi sayısının en fazla 2014 yılında olduğu ve 2015 yılında toplam konaklama yapan sayısında yerli turistlerden kaynaklı önemli bir düşüş gerçekleştiği söylenebilir.

Tablo 9. Belediye Belgeli Konaklama Tesislerindeki Toplam Turist Sayıları

Yıllar	Belediye Belgeli İşletmeler		
	Tesise Geliş Sayısı/Vatandaş	Tesise Geliş Sayısı/Yabancı	Tesise Geliş Sayısı/Toplam
2011	54.836	452	55.288
2012	127.359	2.540	129.899
2013	202.563	12.966	215.529
2014	340.621	9.527	350.148
2015	168.601	16.151	184.752

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016.

Tablo 10 turizm işletme belgeli tesislerde konaklama yapan yerli ve yabancı turist sayılarını göstermektedir. Bu bağlamda hem yerli hem de yabancı konaklayanların sayısında 2011 yılından bu tarafa bir artış eğilimi olduğu yorumu yapılabilir. Artış eğilimi toplam rakamlara da yansımış olup 2015 yılı en fazla yerli ve yabancı kişi sayının geldiği yıl olarak görülmektedir.

Tablo 10. Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerindeki Toplam Turist Sayıları

Yıllar	Turizm İşletme Belgeli İşletmeler		
	Tesise Geliş Sayısı/Vatandaş	Tesise Geliş Sayısı/Yabancı	Tesise Geliş Sayısı/Toplam
2011	282.584	40.220	322.804
2012	284.583	39.592	324.175
2013	371.153	44.641	415.794
2014	406.224	51.782	458.006
2015	487.674	52.632	540.306

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016.

2015 yılında tablo 9 ve 10'a göre hem belediye belgeli hem de turizm işletme belgeli tesislerde toplam konaklayan yerli sayısı 656.275, yabancı sayısı ise 68.783'tür. 2015 yılında toplam yerli ve yabancı konaklama yapan turist sayısı ise 725.058 kişidir.

4. METODOLOJİ

Araştırmanın amacı Adana'da turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınmaya ekonomik etkileri açısından değerlendirmektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada kullanılan bölgesel kalkınma anketinin ölçeği için bölgesel kalkınma ile ilgili Karaman (1998), Erdem (2001), Selçuk (2004), Parker (2010) ve Sağlık (2011)'in çalışmaları incelenerek, temel olarak Yıldız (2007)'in "Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması" için yaptığı çalışma esas alınmıştır. Araştırmada öncelikle turizmin bölgesel kalkınmaya etkilerini belirlemeye yönelik olan ölçekten elde edilen verilerin normal dağılımına

Shapiro Wilks (Altunışık, vd., 2012: 164-166) tesiti ile bakılmıştır. Shapiro Wilks testinin sonucuna göre verilerin anlamlılık derecesi 0,05'ten küçük çıktığı görülmüş ve verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu durumun sonucuna göre verilerin analizinde non-parametrik testlerden faydalanılması gereklidir (Altunışık, vd., 2012: 164-166). Çalışmada yapılan güvenilirlik ve normallik analizlerinden sonra frekans analizi yapılarak ifadelerin sıklık değerleri belirtilmiş olup sonuçlar aşağıda yorumlanmıştır.

Araştırmanın evreni Adana'daki yerel paydaşlar olduğundan araştırmanın evreni içinden turizm işletme belgeli kuruluşların yöneticilerine 70 adet, otellere mal veya hizmet veren kuruluşlara 67 adet, bölge esnafına 120 adet, sivil toplum kuruluşlarına 50 adet ve bölge halkına 150 adet olmak üzere toplamda 453 anket formu evreni temsil edeceği düşünülerek (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014) uygulanmıştır.

5. BULGULAR

Ankete katılanlara ait demografik bilgilerin ve bölgesel kalkınma ölçeğine verilen cevapların frekans analizleri ve farklılık analizleri SPSS 21 paket programı yardımıyla yapılarak bulgular tablolar halinde verilmektedir.

Tablo 11'e bakıldığında, katılımcıların yaklaşık olarak % 15'i "Konaklama İşletmelerine Mal/Hizmet Veren İşletmeler", % 15'i "Turizm İşletmeleri Genel/Departman Yöneticileri" % 26'sı "Bölge Esnafı", % 33'ü "Bölge Halkı" ve % 11'i "Sivil Toplum ve İlgili Kamu Kurum veya Kuruluşları" olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 11. Katılımcıların Ait Oldukları Grupların Frekans Analizi

Katılımcıların Grupları	Frekans	%	Kümülatif
Konaklama İşletmelerine Mal/Hizmet Veren İşletmeler	66	14,6	14,6
Turizm İşletmeleri Genel/Departman Yöneticileri	69	15,2	29,8
Bölge Esnafı (Direkt Turizme Mal/Hizmet Sağlamayanlar)	119	26,3	56,1
Bölge Halkı	149	32,9	89,0
Sivil Toplum Ve İlgili Kamu Kurum Veya Kuruluşları	50	11,0	100,0
Toplam	453	100,0	

Tablo 12 katılımcılara ait demografik değişkenleri göstermektedir. Katılımcıların % 21'i bayan, % 79'unun ise erkek olduğu görülmektedir. Bu durum ankete katılanların gruplarına da bakıldığında (Tablo 11) bölge esnafının ve konaklama işletmelerine mal veya hizmet veren işletmelerin genelinin erkeklerden oluşmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 12. Demografik Değişkenler

		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	95	21,0
	Erkek	358	79,0
	Toplam	453	100,0
Yaş	18-25	101	22,3
	26-30	91	20,1
	31-35	75	16,6
	36-40	59	13,0
	41 ve üzeri	127	28,0
	Toplam	453	100,0
Eğitim	Eğitimsiz	2	0,4
	İlköğretim	74	16,3
	Lise	171	37,7
	Ön lisans	44	9,7
	Lisans	139	30,7
	Lisansüstü	23	5,1
	Toplam	453	100,0
Gelir	501-1000	16	3,5
	1001-1500 TL	90	19,9
	1501-2000 TL	124	27,4
	2001-2500 TL	90	19,9
	2501-3000 TL	52	11,5
	3001-3500 TL	21	4,6
	3501-4000 TL	12	2,6
	4001-4500 TL	20	4,4
	4501 ve üzeri	28	6,2
	Toplam	453	100,0
Meslek	İşveren	65	14,3
	Kendi işi	46	10,2
	Memur	28	6,2
	İşçi	145	32,0
	Emekli	14	3,1
	Yönetici	113	24,9
	İşsiz	42	9,3
	Toplam	453	100,0

Katılımcıların yaş grupları incelendiğinde en fazla % 28'lik oran ile 41 ve üzeri yaş grubunun katılım gösterdiği en az ise %13'lük oran ile 36-40 yaş grubunun katılım gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların yarsından fazlasının orta yaş grubu ve üzerinin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Eğitim durumuna bakıldığında, eğitimi olmayanların oranı oldukça düşük olduğu, en fazla oranların ise yaklaşık olarak % 38 Lise ve % 31 oran ile Lisans mezunlarının oluşturduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların gelir düzeyleri incelendiğinde % 27 ile 1501-2000 TL en fazla gelir grubuna sahip kişiler oluşturmaktadır. En düşük oran ise % 2,6 ile 3501-4000TL gelir düzeyine sahip kişilerden oluşmaktadır. Genel olarak bakıldığında katılımcıların % 75'inden fazlası 1501- 2000 TL ve üzeri gelir düzeyinde olduğu ve bu durumun oluşmasında yönetici katılımcılarının oranının yüksek olmasından kaynaklandığı ile açıklamak mümkündür. Son olarak ise katılımcıların meslekleri incelendiğinde, en büyük oran % 32 olarak işçi

olarak çalışan grubuna aittir. Yine yukarıdaki bilgileri destekler nitelikte katılımcıların en fazla oranlardan ikincisi yaklaşık % 25 civarında yöneticinin katıldığı görülmektedir. En az oran ise % 6 olarak memurlara ait olduğu görülmektedir.

Tablo 13 katılımcıların Adana ekonomisine katkı yapan en önemli sektöre yönelik algısını göstermektedir. Bu bağlamda katılımcıların yaklaşık % 63'ü Adana'da tarım sektörünün bölgesel kalkınmaya etkisi açısından birinci derecede etki ettiğini belirttikleri anlaşılmaktadır. Bölgesel kalkınmaya ikinci derecede sanayinin etki ettiği yaklaşık % 63'lük olarak görülmektedir. Turizm sektörünün ise bölgesel kalkınmaya üçüncü derece etki ettiğini % 86 gibi yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Adana yerel paydaşlarına göre şehrin lider sektörünün tarım, ardından sanayi ve turizm sektörlerinin geldiği algısı bulunmaktadır.

Tablo 13. Adana'da Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Bakımından Sektörlerin Önem Dereceleri

	Tarım		Sanayi		Turizm	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Birinci sırada gelir	287	63,4	131	28,9	35	7,7
İkinci sırada gelir	141	31,1	283	62,5	29	6,4
Üçüncü sırada gelir	25	5,5	39	8,6	389	85,9
Toplam	453	100,0	453	100,0	453	100,0

Tablo 14 katılımcıların ifadeler hakkında cevaplarının frekans analizini göstermektedir. Yapılan frekans analizlerinde katılımcıların olumlu ifadelerle yüksek oranda katıldıkları ifadeler sırasıyla; "Turizm faaliyetlerinin bölgede yeni istihdam olanakları sağlar", "Turizm faaliyetleri bölgeye yönelik döviz girişini artırır" ve "Turizm faaliyetleri bölgeye yönelik yatırım artışı sağlar" olduğu görülmektedir. Katılımcıların olumsuz ifadeler arasında en düşük katılım gösterdikleri ise sırasıyla; "Bölgedeki ekonomik sistemi bozar", "Sanayi sektörüne olan yatırımları azaltır" ve "Tarım sektörüne olan yatırımları azaltır" tablo 14'ten anlaşılmaktadır.

Tablo 14. Katılımcıların İfadeler Hakkında Frekans Analizleri

OLUMLU İFADELER		
	A.O.	S.S
Bölgeye yönelik döviz girişini artırır	3,95	0,84
Bölgeye yabancı sermaye girişi sağlar	3,86	0,86
Bölgeye yönelik yatırım artışı sağlar	3,93	0,81
Bölgedeki kişi başına düşen geliri artırır	3,76	0,94
Yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlar	3,98	0,83
Bölgenin alt yapı olanaklarının gelişmesini sağlar	3,70	1,00
Bölgenin üst yapı olanaklarının gelişmesini sağlar	3,76	0,96
Bölgedeki tarım sektörünün gelişmesine katkı sağlar	3,50	1,05
Bölgedeki sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlar	3,54	0,99
Diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını azaltır	3,69	0,94
Bölgedeki çevre kalitesinin artmasını sağlar	3,79	0,92
Bölgedeki tarım sektörü kadar gelir getirir	3,30	1,10
Bölgedeki sanayi sektörü kadar gelir getirir	3,28	1,10
Yerel kamu yönetimi gelirlerini artırır	3,64	0,91
Üretilen ürünlerin satış miktarlarını artırır	3,77	0,84
Gelirleri turizm kaynaklarına(restorasyon v.b.) ayrılan paydan daha fazladır	3,66	0,88
Tarım sektöründe çalışanların gelirini artırmaktadır	3,33	0,99
Sanayi sektöründe çalışanların gelirini artırmaktadır	3,18	1,05
Gelirleri yöre halkına dengeli dağılmaktadır	2,14	1,30
OLUMSUZ İFADELER		
Bölgesel enflasyon yaratır	3,35	1,12
Kamu giderlerini artırır	3,53	0,91
Yabancı iş gücü artışı sağlar	3,48	0,91
İthalatı artırır	3,56	0,86
Bölgedeki ekonomik sistemi bozar	2,04	1,17
Tarım sektörüne olan yatırımları azaltır	2,10	1,08
Sanayi sektörüne olan yatırımları azaltır	2,09	1,05

A.O. : Aritmetik Ortalama

S.S. : Standart Sapma

Tablo 15 katılımcılara yöneltilen "Turizm Adana'nın ekonomik kalkınması açısından ne ölçüde faydalıdır" ifadesine verilen yanıtların frekans analizlerini göstermektedir. Tablo 15'ten anlaşılacağı üzere katılımcıların % 63,4'ü faydalı görüşünü belirtirken % 32,7'si ise yatırım yapıldığında daha fazla faydalı olacağı görüşündedirler. Adana'nın yatak kapasitesinin yaklaşık 11 bin civarında olması ve doluluk oranının yaklaşık % 28 olması aslında katılımcıların görüşleri ile paralellik göstermektedir. Katılımcıların % 63,4'ünün Adana'da turizmin ekonomik kalkınmada etkisini faydalı olarak görmesi, % 32,7'sinin ise yatırım yapılırsa faydalı olacağı görüşünde olması mevcut durumu özetlemektedir.

Tablo 15. Katılımcıların Turizm Adana'nın Kalkınması Açısından Ne Ölçüde Faydalıdır? Sorusuna İlişkin Düşüncelerinin Frekans Analizi

	Frekans	%	Kümülatif
Fikrim Yok	8	1,8	1,8
Faydalı Değil	10	2,2	4,0
Yatırım Yapılırsa Faydalı Olur	148	32,7	36,7
Faydalı	287	63,4	100,0
Toplam	453	100,0	

Yukarıda katılımcıların verdikleri yanıtlara göre frekans analizleri yapıldıktan sonra yine katılımcıların verdikleri yanıtların demografik değişkenlere göre farklılık analizleri yapılarak anlamlı çıkanlar tablo 16 ve tablo 17'de gösterilmiştir. Bu bağlamda tablo 16 Adana'daki turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınmaya etkilerinin belirlenmesine yönelik ifadelerle katılımcıların meslek durumlarına göre Kruskal Wallis testi ile yapılan farklılık analizlerini göstermektedir. Meslek durumlarına göre kendi arasında anlamlı farklılık çıkan ifadeler Mann Whitney U testi uygulanarak en yüksek anlamlı farklılık çıkanlar P2 sütununda belirtilerek aşağıdaki tablo 16 gösterilmektedir.

Tablo 16. Turizmin Olası Etkilerinin Mesleğe Göre Farklılık Analizi

İfadeler	X ²	P	P2	Meslek
Bölgedeki kişi başına düşen geliri artırır	14,562	0,024	0,001	Yönetici
				İşsiz
Yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlar	23,526	0,001	0,000	İşveren
				İşsiz
Bölgedeki tarım sektörünün gelişmesine katkı sağlar	13,011	0,043	0,010	Yönetici
				İşsiz
Diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını azaltır	21,909	0,001	0,000	Yönetici
				İşsiz
Bölgedeki tarım sektörü kadar gelir getirir	13,041	0,042	0,001	İşçi
				İşsiz
Bölgedeki sanayi sektörü kadar gelir getirir	16,847	0,010	0,000	Yönetici
				İşsiz
Üretilen ürünlerin satış miktarlarını artırır	20,908	0,002	0,000	İşveren
				İşsiz
Bölgesel enflasyon yaratır	25,716	0,000	0,000	Memur
				İşsiz
Gelirleri yöre halkına dengeli dağılmaktadır	13,182	0,040	0,000	İşçi
				Yönetici
Gelirleri turizm kaynaklarına (restorasyon v.b.) ayrılan paydan daha fazladır	15,270	0,018	0,003	Yönetici
				İşsiz
Tarım sektöründe çalışanların gelirini artırmaktadır	31,003	0,000	0,000	İşçi
				İşsiz
Sanayi sektöründe çalışanların gelirini artırmaktadır	31,281	0,000	0,000	Emekli
				Yönetici
Tarım sektörüne olan yatırımları azaltır	45,909	0,000	0,000	Kendi işi

				Yönetici
				Kendi işi
Sanayi sektörüne olan yatırımları azaltır	41,994	0,000	0,000	Yön etici

Katılımcıların "Adana'daki turizm faaliyetleri, bölgedeki kişi başına düşen geliri artırır" ifadesi ile meslek grupları arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Meslek grupları arasında farklılıkların oldukları tespit edilerek en fazla anlamlı farklılığın yönetici ve işsiz grupları arasında olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Katılımcıların meslek gruplarına göre "Adana'daki turizm faaliyetleri, yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlar" ifadesi arasında anlamlı farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). En fazla anlamlı farklılığın ise, işveren ve işsiz meslek grupları arasında olduğu ortaya çıkmıştır ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri, bölgedeki tarım sektörünün gelişmesine sağlar" ifadesi ile meslek gruplarına göre anlamlı farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). En fazla anlamlı farklılığın yönetici ve işsiz grupları arasında olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Katılımcıların meslekleri açısından "Adana'daki turizm faaliyetleri, diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını azaltır" ifadesi arasında anlamlı farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Hangi meslek grupları arasında en yüksek anlamlı farklılıkların oldukları belirlenmiştir. Belirlenen en yüksek anlamlı farklılıkların ise yönetici ve işsiz meslek grupları arasında olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri, bölgedeki tarım sektörü kadar gelir getirir" ifadesi katılımcıların meslek gruplarına göre anlamlı farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Hangi meslek grupları arasında farklılıkların oldukları tespit edilerek en fazla işçi ve işsiz grupları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Katılımcıların meslek grupları açısından "Adana'daki turizm faaliyetleri, bölgedeki sanayi sektörü kadar gelir getirir" ifadesi ile anlamlı farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). En yüksek anlamlı farklılığın ise hangi meslek grupları arasında olduğu tespit edilerek yönetici ve işsiz gruplarında olduğu ortaya çıkmıştır ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri, üretilen ürünlerin satış miktarlarını artırır" ifadesinin katılımcıların meslek gruplarına göre anlamlı farklılık var olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Meslek grupları arasında farklılıkların oldukları tespit edilerek en fazla işveren ve işsiz grupları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Katılımcıların meslek gruplarına göre "Adana'daki turizm faaliyetleri, bölgesel enflasyon yaratır" ifadesi arasında anlamlı farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). En fazla anlamlı farklılığın ise memur ve işsiz grupları arasında olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri gelirleri bölge halkına dengeli dağılmaktadır" ifadesi meslek gruplarına göre anlamlı farklılığın var olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Meslek grupları arasında farklılıkların olduklarına bakılarak en fazla işçi ve yönetici grupları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Katılımcıların meslek grupları ile "Adana'daki turizm faaliyetleri gelirleri turizm kaynaklarına (yenileme vb.) ayrılan paydan daha fazladır" ifadesi arasında anlamlı farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Hangi meslek grupları arasında farklılıkların oldukları tespit edilerek en fazla yönetici ve işsiz grupları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri tarım sektöründe çalışanların gelirlerini artırmaktadır" ifadesi meslek gruplarına göre anlamlı farklılığın var olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Meslek grupları arasında en fazla anlamlı farklılıkların oldukları tespit edilerek işçi ve işsiz grupları arasında ortaya çıkmıştır ($p<0,05$).

Meslek grupları açısından "Adana'daki turizm faaliyetleri sanayi sektöründe çalışanların gelirlerini artırmaktadır" ifadesi arasında katılımcıların verdikleri yanıtların anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Hangi meslek grupları arasında farklılıkların oldukları tespit edilerek en fazla anlamlı farklılığın emekli ve yönetici grupları arasında olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri tarım sektörüne olan yatırımları azaltır" ve "Adana'daki turizm faaliyetleri sanayi sektörüne olan yatırımları azaltır" ifadeleri için de katılımcıların meslek gruplarına göre anlamlı farklılığın var olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Meslek grupları arasında farklılıkların oldukları tespit edilerek her iki ifade için de en fazla kendi işi ve yönetici grupları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 17, Adana'daki turizm faaliyetlerinin etkilerinin belirlenmesine yönelik ifadeler ile katılımcıların kategorileri arasındaki farklılık analizlerini göstermektedir. Katılımcıların kategorilerinde kendi arasında anlamlı farklılık çıkan ifadelere Mann Whitney U testi uygulanarak en yüksek anlamlı farklılık çıkanlar P2 sütununda belirtilmiştir. Tablo 17 incelendiğinde 14 ifadenin katılımcıların kategorilerine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 17. Turizmin Olası Etkilerinin Katılımcıların Kategorilerine Göre Farklılık Analizleri

İfadeler	X ²	P	P2	Katılımcıların Kategorileri
Bölgeye yönelik döviz girişini artırır	27,257	0,000	0,000	Yerel halk STK ve ilgili kamu kuruluşları
Bölgeye yönelik yatırım artışı sağlar	11,947	0,018	0,001	Turizm işletmelerin yöneticileri STK ve ilgili kamu kuruluşları
Bölgedeki kişi başına düşen geliri artırır	14,053	0,007	0,001	Bölge Esnafı STK ve ilgili kamu kuruluşları
Yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlar	33,521	0,000	0,000	Bölge Esnafı STK ve ilgili kamu kuruluşları
Bölgedeki tarım sektörünün gelişmesine katkı sağlar	11,561	0,021	0,002	Turizm işletmelerin yöneticileri Yerel halk
Bölgedeki sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlar	9,599	0,048	0,002	Turizm işletmelerin yöneticileri Bölge Esnafı
Diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını azaltır	23,401	0,000	0,000	Otellere mal/hizmet veren işletmeler STK ve ilgili kamu kuruluşları
Bölgedeki çevre kalitesinin artmasını sağlar	14,049	0,007	0,001	Turizm işletmelerin yöneticileri STK ve ilgili kamu kuruluşları
Bölgedeki tarım sektörü kadar gelir getirir	16,543	0,002	0,000	Turizm işletmelerin yöneticileri Yerel halk
Bölgedeki sanayi sektörü kadar gelir getirir	23,958	0,000	0,000	Turizm işletmelerin yöneticileri Yerel halk
Üretilen ürünlerin satış miktarlarını artırır	15,411	0,004	0,001	STK ve ilgili kamu kuruluşları Yerel halk
Tarım sektöründe çalışanların gelirini artırmaktadır	28,636	0,000	0,000	Turizm işletmelerin yöneticileri Yerel halk
Sanayi sektöründe çalışanların gelirini artırmaktadır	33,757	0,000	0,000	Turizm işletmelerin yöneticileri Yerel halk
Gelirleri yöre halkına dengeli dağılmaktadır.	42,184	0,000	0,000	Turizm işletmelerin yöneticileri Yerel halk

"Adana'daki turizm faaliyetleri yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlar" ifadesi için katılımcıların kategorilerine göre anlamlı farklılığın var olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Hangi gruplar arasında farklılıkların oldukları saptanarak en fazla STK ve ilgili kamu kuruluşları ile bölge esnafı grupları arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır ($p < 0,05$).

Katılımcıların kategorileri ile "Adana'daki turizm faaliyetleri bölgedeki tarım sektörünün gelişmesine katkı sağlar" ifadesi arasında anlamlı farklılığın var olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Katılımcıların kategorileri arasında hangi grupların arasında farklılıkların oldukları saptanarak en fazla turizm işletmelerinin yöneticileri ve STK ve ilgili kamu kuruluşları grupları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri bölgedeki sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlar" ifadesi ve katılımcıların kategorileri arasında anlamlı farklılığın var olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Katılımcıların kategorilerinde hangi grupların arasında farklılıkların oldukları saptanarak en fazla turizm işletmelerinin yöneticileri ve yerel halk grupları arasında anlamlı farklılık olduğu anlaşılmıştır ($p < 0,05$).

Katılımcıların kategorilerine göre "Adana'daki turizm faaliyetleri diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını azaltır" ifadesi için anlamlı farklılık vardır ($p<0,05$). Katılımcıların kategorileri arasında hangi grupların anlamlı farklılıkların oldukları saptanarak en fazla turizm işletmelerinin yöneticileri ve STK ve ilgili kamu kuruluşları grupları arasında olduğu ortaya çıkmıştır ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri bölgedeki çevre kalitesinin artmasını sağlar" ifadesi ile katılımcıların kategorilerinin grupları arasında anlamlı farklılığın var olduğu anlaşılmaktadır ($p<0,05$). Katılımcıların kategorilerine göre hangi grupların farklılık gösterdiği belirlenerek en fazla turizm işletmelerinin yöneticileri ve STK ve ilgili kamu kuruluşları grupları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Katılımcıların kategorilerine göre anlamlı farklılığın var olduğu bir başka ifade ise "Adana'daki turizm faaliyetleri bölgedeki tarım sektörü kadar gelir getirir" dir ($p<0,05$). Katılımcıların kategorileri arasında hangi grupların farklılık gösterdikleri saptanarak en fazla turizm işletmelerinin yöneticileri ve yerel halk grupları arasında olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri bölgedeki sanayi sektörü kadar gelir getirir" ifadesi katılımcıların kategorilerine göre anlamlı farklılığın var olduğu anlaşılmaktadır ($p<0,05$). Katılımcıların kategori grupları arasında en fazla anlamlı farklılığı turizm işletmelerinin yöneticileri ve yerel halk grupları arasındadır ($p<0,05$).

Katılımcıların kategorilerine göre "Adana'daki turizm faaliyetleri üretilen ürünlerin satış miktarlarını artırır" ifadesi arasında anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Katılımcıların kategorileri arasında hangi grupların farklılıkların oldukları saptanarak en fazla yerel halk ve STK ve ilgili kamu kuruluşları grupları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetleri tarım sektöründe çalışanların gelirini artırır" ifadesinin katılımcıların kategorilerine göre anlamlı farklılık vardır ($p<0,05$). Hangi grupların arasında anlamlı farklılıkların oldukları saptanarak en fazla turizm işletmelerinin yöneticileri ve yerel halk grupları arasında anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$).

Katılımcıların kategorilerine göre "Adana'daki turizm faaliyetleri sanayi sektöründe çalışanların gelirini artırır" ifadesi arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Katılımcıların kategorilerinde hangi grupların arasında farklılıkların oldukları saptanarak turizm işletmelerinin yöneticileri ve yerel halk grupları arasında en fazla anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır ($p<0,05$).

"Adana'daki turizm faaliyetlerinin gelirleri yöre halkına dengeli dağılmaktadır" ifadesi için katılımcıların kategorilerine göre anlamlı farklılığın var olduğu anlaşılmaktadır ($p<0,05$). Gruplar arasında en fazla anlamlı farklılık ise, turizm işletmelerinin yöneticileri ve yerel halk grupları arasında olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Katılımcıların demografik bilgilerine göre yapılan çeşitli analizlerin bulguları yukarıda tablolar yardımıyla aktarılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Turizmin ekonomik etkileri ve turizmin bölgesel kalkınmaya etkileri ile ilgili yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere turizm endüstrisinin bölgesel kalkınmada ekonomik açıdan önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda araştırmamıza göre şehrin temel ekonomik yapısını Adana'da hem sanayi hem de tarım endüstrisinin oluşturduğu görülmektedir.

Adana'da yerel paydaşların bölgesel kalkınma ifadelerine verdikleri yanıtlardan en çok katılım gösterdikleri "Adana'da turizm faaliyetleri yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlar" ve "Adana'da turizm faaliyetleri bölgeye yönelik döviz girişini artırır" ifadeleri olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre yerel paydaşların çoğunluğu Adana'da turizmin yeni iş imkânları sağladığını ve bölgeye döviz girdisi sağladığı görüşünü destekledikleri anlamına gelmektedir. Buna göre Adana'da en fazla istihdama sırasıyla tarım ve sanayi endüstrilerinin katkı yaptığı ancak bölgede bu endüstrilerin gelişmesi ile birlikte turizm endüstrisini de geliştireceğinden yeni istihdam alanlarının oluşmasını sağlayacaktır. Ayrıca yerel paydaşların Adana'daki turizm faaliyetlerinin tarım ve sanayi sektörlerine katkı sunduğu görüşünde oldukları bir başka önemli sonuç olarak düşünülmektedir. Araştırmanın bu sonucu Durgun (2006), Yıldız (2007) ve Şengel (2015)'in yaptıkları araştırmanın sonuçları arasında önemli derecede benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

İfadelerin bir kısmı Adana'daki turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınmaya olumsuz etkilerinden oluşmaktadır. Yerel paydaşların bu olumsuz ifadelere yüksek derece katılmadıklarını belirttikleri bir diğer sonuçtur. Bahsedilen olumsuz ifadelerden birisi "Adana'daki turizm faaliyetleri bölgedeki ekonomik sistemi bozar" olup yerel paydaşların bu ifadeye yüksek derecede katılmadıkları görülmüştür. Dikkat çeken bir diğer sonuç ise, yerel paydaşların büyük kısmı turizm gelirlerinin bölge halkına dengeli dağılmadığı konusundadır. Yerel paydaşların yarısından fazlasının Adana'nın bölgesel kalkınmada turizm sektörünü "faydalı" bulduğu da ulaşılan bir başka sonuçtur. Bu bağlamda Adana'daki turizmin, sanayi ve tarım endüstrilerine göre daha az ekonomik getirisi olsa da geliştirilmesi için şehirde gerekli potansiyelin mevcut olduğu söylenebilir.

Yerel paydaşların meslekleri ile bazı ifadeler arasında farklılıklar tespit edilmiş ve bu farklılığın oluşmasında kendi işi, yönetici ve işsiz meslek grubunda olanların belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yönetici ve kendi işi meslek grubunda olanlar işsiz katılımcılara göre daha olumlu görüş verdikleri düşünülebilir. Yerel paydaşların kategorileri ile ifadeler arasında farklılıkların olduğunu ve bu farklılıkta turizm işletmelerinin yöneticileri ile bölge halkının belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Turizm işletmelerinin yöneticileri turizm endüstrisinin Adana'ya ekonomik olarak bölgesel kalkınmada daha fazla etkili olduğu yönündeki ifadelerle görüş bildirdikleri yorumu yapılabilir.

Sonuç olarak Adana'da yapılan bu çalışmada turizmin bir ekonomik etkisi olduğu ve Adana ekonomisi içerisinde daha etkin rol oynayan sanayi ve tarım endüstrilerini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre birçok faktör Adana'da turizm potansiyelinin yeterince kullanılmadığı ve turizm için yatırımların yapılması gerektiğini ancak sanayi ve tarım endüstrilerinin stratejik olarak bölgede daha etkin olması gerektiği yorumu yapılabilir.

Araştırmanın yukarıda açıklanan sonuçları doğrultusunda Adana ili ekonomisinin bölgesel kalkınmada daha verimli olabilmesi için bazı öneriler şu şekilde sıralanabilir;

- Adana'nın turizm sektörü için fiziksel üst yapısının hemen hemen elverişli hale geldiği ve bu doğrultuda yeterli turist sayısının şehre gelmediği bir sorun olarak görülmektedir. Bu bağlamda mevcut turizm kaynaklarının devlet yatırımları ile planlar dâhilinde turizme kazandırılması gerekliliği,
 - Şehrin mevcut alt-yapısının geliştirilmesi,
 - Adana ile ilgili olumsuz algının giderilmesi için yapılan etkinliklerin sayısının artırılması ve bölge halkının bu etkinliklere dâhil edilmesi,
 - Şehirde bulunan kamu kurum ve kuruluşlar, bölge halkı ve özel sektörün turizm sektörüne katkı için hep birlikte hareket edilmesi gerekliliği,
 - Adana'nın reklam ve tanıtımlarının uluslararası düzeyde yapılabilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarının önderliğinde turizm işletmelerinin de desteklemesi,
 - Yıl içinde gerçekleşen portakal çiçeği festivali, şalgam festivali, Altın koza film festivali gibi etkinliklerin içeriklerini güçlendirmenin yanı sıra tanıtımının uluslararası düzeyde yapılarak yabancı turist sayısının artırılması olarak öneriler sıralanabilir.

Son olarak yapılan çalışmada da görüldüğü üzere turizmin ekonomik etkilerinin bir bölge ekonomisi içinde önemli bir rol oynadığı ve bu durumun yerel paydaşlara yapılan anketlerden elde edilen bilgiler ışığında tekrar ispatlanmış olması önemlidir. Adana'nın diğer endüstrilerinin gelişmesi aynı zaman da turizmi geliştirmekte olup yukarıda turizm için sayılan önermelerin yerine getirilmesiyle birlikte şehrin kalkınmasında daha önemli rol alabileceğini sonucuna ulaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkbaş, Y. T. Gök ve Ş. Şen. (21-24 Ekim 2009). Bölgesel Turizm Kalkınmasına Belediyelerin Katkısı: Taşucu Örneği. *10.Ulusal Turizm Kongresi*. Mersin.
- Altunışık, R, R. Coşkun. S. Bayraktaroğlu ve E. Yıldırım, (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Boz C. (2006). Dünyada Turizm Endüstrisinde İstihdam ve Çalışma Şartları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Cihangir, İ. S. (2016). Termal Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınmada Ekonomik Rolü: İlgün Termal Tesislerinde Bir Uygulama. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE.
- Çımat, A. ve O. Bahar. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (6). 1-18.
- Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Erdem, S. H. (2001). Turist Harcamalarının Yöresel Kalkınma Sürecine Ekonomik Etkileri (Alanya Örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi SBE.
- İnançlı, S. M. S. Ekici. ve A. Babacan. (2012). Gelen Yabancı Turist ve Yurtdışına Çıkan Yerli Turistler İle Kişi Başına Gelir Arasındaki Uzun Dönem İlişkisinin Belirlenmesi 1980-2011 Dönemi: Türkiye Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*. Cilt 1. Sayı. 3.
- Jayawardena, C. ve D. Ramajeessng. (2003). Performance of Tourism Analysis: a Caribbean Perspective. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 15 (3).
- Karaman, S. (1998). Balıkesir Bölgesi Turizm Arz-Talep İncelenmesi ve Turizm Geliştirilmesi İçin Bir Model Önerisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi SBE.
- Kim H. J, M. Chen ve S. Jang (2006). Tourism Expansion and Economic Development: The Case of Taiwan. *Tourism Management*. 27 (5): 925-933.
- Kozak, N., M. Akoğlan ve M. Kozak. (2001). *Genel Turizm İlkeler Kavramlar*. 5. Baskı, Ankara.: Detay Yayıncılık.
- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI (2016). <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9856/konaklama-istatistikleri.html>, E.T: 14.05.2016.
- Loutfi, M. . A.O. Moscardini. K. Lawler (2000). Using System Dynamics to Analyse the Economic Impact of Tourism Multipliers. *University of Sunderland, Sunderland, United Kingdom* www.systemdynamics.org/conferences/2000/PDFs/loutfi35.pdf. Erişim Tarihi: 21.06.2017.

- Nel, E. (2001). Local Economic Development: A Review and Assessment of its Current Status in South Africa. *Urban Studies*. 38 (7): 1004.
- Puljiz, J. (2003). *The Role of Economic Devbolopment Agencies in Promoting the Development of Lagging Areas of Croatia – The Case of Ledas*. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN012707.pdf> (20.02.2017).
- Sağlık, E. (2011). Turizm İşletmelerinin Bölge Ekonomisindeki Yeri ve Rolünün Belirlenmesi: Erzurum Ölçeğinde Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Seetanah, B. (2011). Assesing the Dynamic Economic Impact of Tourism for Island Economies. *Annals of Tourism Research*. Vol. 38, No. 1, pp. 291–308.
- Selçuk G. N. (2004). Turizmin Erzurum Ekonomisindeki Yeri(Turizm Uydu Hesapları Yöntemi İle İncelenmesi). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Şengel, Ü. (2015). Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolü: Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Şit, M. (2016). Türkiye'de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. İlkbahar 2016 Cilt: 7 Sayı:1.
- TURSAB. (t.y.). İstatistikler. http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/dis-ticaret-aciklarini-kapatmada-payi_916.html (16 Nisan 2015).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). İstihdam Rakamları, E.T. (15 Eylül 2017).
- UNWTO. (2014). *Tourism Highlights World Tourism Organization Publishing*.
- UNWTO. (2016). *Tourism Highlights World Tourism Organization Publishing*.
- WTTC. (2015). WTTC Data Gateway. <http://www.wttc.org/datagateway/> (19 Aralık 2016).
- Yazıcıoğlu, Y. ve S. Erdoğan. (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, Z. (2007). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.